

Sluttord

Kalms avhandling er eit grundig arbeid, basert på solide data og omfattande korpusstudium. Emnet infinitivfrasar i nordisk har mange interessante aspekt, og mykje av det har til no vore lite utforska i detalj basert på omfattande korpusstudium. I så måte er dette eit verdifullt tilskott til vår kjennskap til denne viktige delen av nordisk syntaks og språkhistorie.

Referansar

- Falk, Cecilia, 2010: Ledføljen i svenska infinitivfraser. I: Magnusson, Erik & Lena Rogström (red.), *Studier i svenska språkets historia* 10. Göteborg, S. 99–107.
- Stroh-Wollin, Ulla, 2015: Understanding the gradual development of definiteness marking: the case of Swedish. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 95. Lund. S. 11–32.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Band 1–4. Stockholm.

Jan Terje Faarlund

Nordenfors, Mikael: *Elevernas texter*. Redskap för textanalys, textsamtal och bedömning. Studentlitteratur. 371 s. Lund 2017. ISBN 978-91-44-09711-4.

Med tanke på den centrala ställning som skrivande har inom svenskämnet i grundskolan och gymnasiet är det förvånande att det inte finns fler renodlade ämnesdidaktiska handböcker inom området. Men nu finns ett välkommet tillskott till den tidigare samlingen (till exempel Josephson, Melin & Oliv 1990, Palmér & Östlund-Stjärnegårdh 2005, 2015) i och med Mikael Nordenfors *Elevernas texter*.

Målet med *Elevernas texter* (hädanefter ET) är att den ska fungera som handbok för studenter som läser någon lärarutbildning med inriktning mot svenska eller svenska som andraspråk, och som underlag för fortbildning för verksamma lärare. Nordenfors är tydlig med att hans ambition har varit att erbjuda redskap för både bedömning och lärande, och han »tar överlag ställning för att lärare ska intervensera i processer som har med lärande av språk att göra» (s. 29). Det vill säga att en skrivundervisning som ska fungera bra är beroende av att läraren är aktiv innan, under och efter skrivprocessen.

Genomgående i ET är en tydlig koppling till nu rådande styrdokument, för svenska och svenska som andraspråk i grundskolan (med fokus på åk 9) och på gymnasiet. Genomgången av olika typer av analysverktyg, som till exempel textbindning, utgår från skrivningar i kunskapskraven, där man i kraven för betyget A i åk 9, både i svenska och svenska som andraspråk, hittar formuleringen: »Eleven kan skriva alla slags texter med [...] välutvecklad textbindning.» Nordenfors menar att om eleverna ska ha möjlighet att nå upp till kunskapskraven så krävs att de också kan delta i samtal om sina texter, de

behöver alltså utveckla ett metaspråk. Och även lärare behöver utveckla sitt metaspråk, för att bättre kunna hjälpa alla elever till skrivutveckling.

ET är uppdelad i fem olika kapitel: det första redogör för utgångspunkterna för textmodellen, det andra för analysverktyget textbindning, det tredje för förhållandet mellan genre, textaktivitet och text (och texttyp), det fjärde behandlar analys av faktabaserad text och det femte analys av elevernas skönlitterära texter. Alla textexempel är hämtade från elevtexter, i huvudsak från grundskolans senare år. I det följande sammanfattar jag kort de olika kapitlen.

Några utgångspunkter som dyker upp i kapitel 1 har jag redan nämnt ovan, som tydlig koppling till styrdokumenten, och en hänvisning till s.k. konstruktiv länkning – alltså kopplingen mellan centralt innehåll, undervisning, kunskapskrav och bedömning. Allt som bedöms måste eleverna få en chans att utveckla, med lärarens hjälp. Den textdidaktiska modellen bygger på genrepedagogik, med textsamtalet som ett centralt redskap i undervisningen.

Nordenfors avslutar det första kapitlet med kunskapskraven i nu gällande läroplan för åk 9, i svenska och svenska som andraspråk. Nyckelbegrepp som dyker upp i kraven för båda svenskämnen är bland annat språklig variation, textbindning, anpassning till texttyp, gestaltande beskrivningar och berättargrepp/dramaturgi, källors trovärdighet och ämnesrelaterat språk. Som Nordenfors noterar är kunskapskraven för de två svenskämnen nästan helt lika, och hans framställning är därmed lika relevant för textarbetet i båda svenskämnen. I åk 9 har elevers berättande texter ett relativt stort utrymme, och det för med sig att lärare (naturligtvis) också måste kunna använda litteraturvetenskapliga och narratologiska analysverktyg som stödjer elevers förmåga att skriva berättande texter. I de följande kapitlen presenteras de analysverktyg som lärare behöver för textarbetet.

I det andra kapitlet presenteras inledningsvis de formuleringar i kunskapskraven för betygen A, C och E som rör textbindning. Formuleringarna är av naturliga skäl knapphändiga; för betyget A i åk 9, båda svenskämnen, krävs att eleven ska skriva med »välutvecklad textbindning» – hur ska det förstås? Liksom i senare kapitel är avsikten att de analysverktyg som presenteras i ET ger en modell för hur bedömningen (och undervisningen) kan gå till. Med hjälp av elevtextexempel redogör Nordenfors sedan för tematik, referensbindning, sambandskedjor och för konnektion, alla åtföljda av separata avsnitt om bedömningsaspekter.

I kapitel 3 presenteras en sammanhållen syn på text och texters struktur. Kravet på eleverna här är att de ska kunna skriva texter med »väl fungerande anpassning till texttyp» (betyget A, åk 9, båda svenskämnen). Nordenfors noterar att Skolverket i huvudsak undviker begreppet genre, men väljer i sin egen modell att använda både genre och texttyp, det sistnämnda i lite annan betydelse än i Skolverkets. *Genre* är här en »socialt överenskommen etikett på texter, t.ex. etiketter som krönika, skräcknovell eller bokrecension» (s. 87). *Text* är det specifika, konkreta exemplaret av en genre, till exempel en viss elevs skräcknovell. *Textaktivitet* är olika mönster, som är kopplade till ett textavsnitts funktion. Nordenfors urskiljer sex textaktiviteter (i anslutning till exv. Holmberg 2010): berättelse, återberättelse, beskrivning, förklaring, instruktion, ställningstagande. De olika textaktiviteterna kännetecknas av att de är uppbyggda av olika steg och de utmärks av olika språkliga drag. Till exempel innehåller textaktiviteten *ställningstagande* stegen åsikt, skäl och slutkläm, och förväntade språkdrag är åsichtsverb, värde-

rande ord, modala hjälpverb/adverb och konnektiver som markerar orsak och kontrast. Förhållandet mellan genre och textaktivitet är inget ett till ett-förhållande utan en text, alltså ett specifikt exemplar av exempelvis en insändare, kan innehålla flera olika textaktiviteter, kanske både återberättelse, förklaring och ställningstagande. Men en text kan förstås också vara uppbyggd av en enda textaktivitet, som en novell helt uppbyggd som en berättelse. Det sista begreppet som behövs för att beskriva textmodellen är *texttyp*. Texttyp är här ett samlingsnamn för de olika genrer som har en viss textaktivitet som kärna – så hör till exempel recept och bruksanvisning till en instruerande texttyp.

Strukturen i modellen är inte ny, men den är välgörande tydlig och klar, trots en ganska begreppstung framställning. Till det tydliga hör att Nordenfors tar upp det som han kallar för »atypiska» texter, dvs. där vi i en text som vi klassar som en viss genre, till exempel debattartikel, finner textaktiviteter, till exempel berättelse, som normalt hör hemma i andra genrer. Välkända exempel är Astrid Lindgrens *Pomperipossa i Monismanien*, debattartikel i sagans form eller Stig Dagermans novell *Att döda ett barn*, novell men också ett led i en trafiksäkerhetskampanj.

Basen i det tredje kapitlet är textaktiviteter, och Nordenfors presenterar varje textaktivitet för sig, med konkreta exempel, roll i en aktuell genre och språkliga drag. Så diskuteras exv. berättelse i ett SO-arbete, beskrivning i ett SO-arbete och ställningstagande i en bokrecension. Avslutningsvis diskuteras bedömningsaspekter för genren krönika, med hjälp av fem texter, två elevtexter och för en gångs skull också tre texter skrivna av professionella skribenter. Just bedömning av krönika är intressant, eftersom den brukar beskrivas som en »svår» genre, och det visar sig också att de två elevtexterna vad gäller syfte och textaktiviteter genremässigt inte kan räknas som krönikor (till skillnad från de professionella). Alltså atypiska texter, men kanske av andra skäl än Dagermans och Lindgrens ovan.

Kapitel 4 behandlar faktabaserade texter. Kapitlet tar sin utgångspunkt i analys av fyra elevtexter, två SO-arbeten och två essäer i svenskämnet. Med texterna som bas går Nordenfors igenom de analysverktyg som läraren behöver både för att kunna stötta eleven i arbetet med diskursiva texter och för att kunna bedöma texten. De kunskapskrav som är relevanta här är att eleverna ska kunna använda ett ämnesrelaterat (i svenska) resp. kunskapsrelaterat (i svenska som andraspråk) språk, de ska kunna skriva texter av vetenskaplig karaktär, de ska kunna citera och referera och de ska kunna hantera källor.

Analysverktygen som dyker upp i det fjärde kapitlet är i huvudsak hämtade från systemisk funktionell lingvistik (SFL). Men kapitlet innehåller också en diskussion av det ganska knepiga begreppet variation, som återfinns i styrdokumentet, och en analys av röstväxling, vilket är Nordenfors term för källhantering, i två elevtexter.

I det tidigare kapitlet var textaktiviteter i fokus, i kapitel 4 är det i stället genre som är utgångspunkt. Textaktiviteter är alltså genreöverskridande och innehåller specifika steg. Men genreanalysen i kapitel 4 visar att också olika genrer har mer eller mindre förväntade, bestämda komponenter. Nordenfors skiljer på *komponenter*, konkreta innehållsligt avgränsade delar som titelsida och innehållsförteckning, och *drag*, snarare processer eller rörelser i texten, vad vill texten göra här? Dragen är inspirerade av Swales (1990) bekanta CARS-modell, där Swales visar typiska drag i en vetenskaplig artikel, som 'definiera ett forskningsfält' och 'visa på en kunskapslucka'. Som läsare blir man övertygad om relevansen i resonemanget men också lite matt av alla olika delar, särskilt

som de genreknutna *komponent* och *drag* kombineras med *textaktivitet*. Men en av styrkorna med ET är alla konkreta analyser, och den ganska snåriga analysmodellen blir mycket tydligare när den används för analys av ett SO-arbete. I analysen av SO-arbetets källförteckning och bilaga finner Nordenfors *textaktiviteten* beskrivning, *komponenterna* förteckning, källförteckning och bilagor, samt *dragen* 'redogöra för textintern och textextern formalia'. Läsaren förstår! Delar av texter som annars inte uppmärksammas i så hög grad, som innehållsförteckning och titelsida, får ett välförtjänt utrymme i Nordenfors analysmodell.

I kunskapskraven för betyget A, åk 9, båda svenskämnen, finns formuleringen: »Eleven kan skriva olika slags texter med god språklig variation.» Här lämnas en hel del till bedömande lärare. Vad menas med variation? På vilka nivåer? Det finns förstås inget helt uttömmande svar på de frågorna men Nordenfors urskiljer två typer av variation: lexikal och satsgrammatisk. För den lexikala bygger han sin analys på kvantitativ variation som LIX och OVIX och metaforiskt språkbruk, och för den satsgrammatiska på realiseringen av metafunktioner. Här kan man också notera vad som inte tas upp, till exempel fundamentlängd eller annan meningsbyggnad. För metaforik tas ett helhetsgrepp med analys av både klassiska lexikala/litterära metaforer och grammatiska metaforer, och som en tredje komponent, diskussion och presentation av ämnesspecifika metaforer, i det här fallet inom SO-ämnet.

Presentationen av begreppsapparaten hämtad från SFL blir av naturliga skäl omfattande och ganska kompakt för den lärare eller lärarstudent som inte har någon förhandskunskap inom området. Men som tidigare visar Nordenfors i den praktiska analysen hur begrepp som kontext, register och metafunktioner har sin plats i textmodellen och kommer till användning i analysen. I kapitlets sista avsnitt ligger fokus på bedömningsaspekter, och Nordenfors jämför två elevtexter, essäer, med avseende på hur de hanterar källor. God källhantering är som redan nämnts ett krav i kunskapsmålen.

I det femte kapitlet presenteras de verktyg som en lärare behöver för att stödja elevers skönlitterära skrivande och för att kunna bedöma texterna i enlighet med kunskapskraven. När det gäller centralt innehåll i åk 1–3, 4–6 och 7–9 finns tydliga formuleringar om berättande text, och redan i lågstadiet ingår att elever ska lära sig hur »en berättande text kan organiseras med inledning, händelseförlopp och avslutning samt litterära personbeskrivningar». Det ställer ganska stora krav på den undervisning som ska bedrivas. För åk 9 är kraven naturligtvis ännu högre när det gäller litterärt skrivande: »De berättande texter eleven skriver innehåller välutvecklade gestaltande beskrivningar och berättargrepp samt dramaturgi med komplex uppbyggnad.»

Som framgår av centralt innehåll och kunskapskrav räcker inte riktigt traditionellt språkvetenskapliga redskap till för den lärare som ska hjälpa elever i deras litterära skrivande, och den begreppsapparat som presenteras i kapitlet är i huvudsak hämtad från narratologi. Den litterära texten kännetecknas ju av att den refererar till en fiktiv värld, och det finns en författare, men det finns också en skapad verklighet, där det utspelas en historia som framställs och när en läsare genom olika lager (vilket illustreras av figuren på s. 243). Nordenfors går igenom följande analysområden som relevanta: Tid och struktur, där det till exempel ingår analys av tempo, kronologi och strukturella funktioner (efter Propps indelning av element i folksagor); Röstmångfald, med analys av anföringstyper; Perspektiv; Personer, med analys av olika karaktärstyper, röstkvalitéer och val av personnamn och till sist Komposition, med analys av dramaturgin i en

skräcknovell. Sammantaget resulterar det alltså i en ganska välfylld verktygslåda. Sist i kapitlet kommer återigen ett avsnitt med bedömningsaspekter, kopplade till dramaturgi, röst- och perspektivskifte samt personbeskrivningar.

ET är omfattande och ganska kompakt, och samtidigt tydligt pedagogiskt upplagd – de konkreta analyser av elevtexter som löper genom hela boken är en vägledning för läsaren och illustrerar hur de ibland snarlika begreppshierarkierna ska förstås. En annan grundbult i arbetet är den återkommande kopplingen till styrdokument, här tas nog inget upp som inte först presenterats i centralt innehåll eller kunskapskrav för de två svenskämnen.

ET skiljer sig från sina föregångare genom att vara så omfångsrik och genom att fylligt ta upp så många olika aspekter. Det är glädjande att textbindning får en central plats i analysmodellen; min bild är att det momentet inte har varit särskilt framträdande i våra svenskläroverutbildningar. Annat glädjande här är att Nordenfors så tydligt riktar sig till undervisare både i svenska och svenska som andraspråk, och att han presenterar en analysmodell med inslag från både språk och litteratur. Det kan tyckas självklart, eftersom språk och litteratur är integrerade i svenskämnen i grundskola och gymnasium, men så ser ju inte alla våra läroverutbildningar ut. Och även om elevernas egna berättande texter inte får så stort utrymme på gymnasiet så kvarstår litterära texter som en central genre, och det metaspråk som presenteras i kapitel 5 kan också med fördel användas när elever ska analysera andra skönlitterära texter.

Litteratur

- Holmberg, Per, 2010: Text, språk och lärande. Introduktion till genrepedagogik. I: Olofsson, Mikael (red.), Symposium 2009. Genrer och funktionellt språk i teori och praktik. Stockholm: Stockholms universitets förlag. S. 13–27.
- Josephson, Olle, Melin, Lars & Oliv, Tomas, 1990: Elevtext. Analyser av skoluppsatser från åk 1 till åk 9. Lund: Studentlitteratur.
- Palmér, Anne & Östlund-Stjärnegårdh, Eva, 2015: Bedömning av elevtext. En modell för analys. Stockholm: Natur och kultur.
- Swales, John, 1990: Genre analysis. English in academic and research settings. Cambridge: Cambridge University Press.

Carin Östman

Pettersson, Theresia: Stockholms stads tänkeböcker. Funktionell texthistoria 1476–1626. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 66.) Diss. 256 s. Stockholms universitet 2017. ISSN 0562-1097, ISBN 978-91-7649-803-3.

Theresia Petterssons doktorsavhandling i nordiska språk är en monografiavhandling som fokuserar på protokoll som sju olika stadsskrivare vid Stockholms rådstugurätt